

دو فصلنامه علمی تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری دانشگاه الزهرا (س)  
سال بیست و نهم، دوره جدید، شماره ۲۴، پیاپی ۱۰۹، پاییز و زمستان ۱۳۹۸ / صفحات ۳۰۶-۲۸۱  
مقاله علمی - پژوهشی

## تأثیر تبشیر بر انگاره‌سازی اسلام‌شناسان انگلیسی‌زبان از پیامبر اسلام (ص)<sup>۱</sup>

یاسمن یاری<sup>۲</sup>

علی محمد ولوی<sup>۳</sup>

تاریخ دریافت: ۹۸/۱۱/۲۳

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۲/۰۹

### چکیده

پژوهش حاضر بر آن است تا تأثیر تبشیر را بر انگاره‌های ساخته‌شده اسلام‌شناسان انگلیسی‌زبان، از پیامبر اسلام در قرن نوزدهم و ابتدای قرن بیستم بررسی کند. این پژوهش سعی دارد به این سؤال پاسخ دهد که پدیده تبشیر چه تأثیری بر انگاره‌های تولیدشده از پیامبر اسلام در قرن نوزدهم و ابتدای قرن بیستم داشته است. واقعیت این است که هژمونی استعمار و پدیده تبشیر در قرن نوزدهم و ابتدای قرن بیستم، ارتباط تنگاتنگی با هم دارند، هم‌چنین تبشیر در پی ایجاد فضای اندیشگانی مناسب برای پذیرش استعمار بوده است. در همین زمان، کشورهای اسلامی نیز هدفی برای استعمار به حساب می‌آمدند. در نتیجه، تبشیر در کنار استعمار، مظاهر تمدنی این ملت‌ها، از جمله اسلام را به چالش کشاند و ایشان را از دل‌بستگی به تمدن خود دور کرد و آماده پذیرش سلطه غرب کرد. پس این فرضیه مطرح است که «نویسندگان میسیونر با دیدگاه‌های جانبدارانه کوشیده‌اند پیامبر اسلام را دروغین معرفی کنند» و بدین ترتیب شالوده تمدن اسلامی را سست کرده و مسلمانان را پذیرای تمدن غرب با تمام مظاهر آن کنند.

**واژگان کلیدی:** تبشیر، پیامبر اسلام، اسلام‌شناسان انگلیسی‌زبان، انگاره‌سازی، استعمار، میسیونر.

۱. شناسه دیجیتال (DOI): 10.22051/HPH.2020.31207.1433

۲. پژوهشگر پسادکتری دانشگاه الزهرا و صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران (نویسنده مسئول):  
y.yari@alzahra.ac.ir

۳. استاد گروه تاریخ دانشگاه الزهرا: a.valavi@alzahra.ac.ir

#### مقدمه

عصر استعمار که از قرون پیشین آغاز شده بود، در قرن نوزدهم و ابتدای قرن بیستم در اوج خود قرار داشت. در این عصر، تبشیر هم‌پای سیاست استعماری سعی داشت با تولید اندیشه، فضای فکری لازم را برای گسترش قدرت استعماری غرب و سلطه بر شرق فراهم آورد. بسیاری از کشیش‌ها، به‌ویژه پروتستان‌ها می‌کوشیدند با تأثیر بر اعتقادات جوامع تحت استعمار، ایشان را به مردمانی تبدیل کنند که کشورهای استعمارگر را عامل خوشبختی و رستگاری خویش بدانند. تمدن نوین و مذهب مسیحیت هر دو در کنار هم منجی شرق معرفی می‌شدند و در این میان، کشورهای اسلامی از اهداف اصلی، مدنظر ویژه گروه‌های تبشیری قرار گرفتند. اولین گام برای رسیدن به این مقصود، مخدوش نشان‌دادن اصل دین و علایق مذهبی مسلمانان بود؛ اقدامی که می‌توانست پایه‌های ایمانی آنان را سست کند و زمینه پذیرش باورهای جدید را فراهم آورد. طبیعی است که اثبات دروغین بودن پیامبر اسلام به این هدف کمک می‌کرد و به همین منظور، متونی پیرامون زندگی حضرت محمد(ص) نگاشته شد تا نبوت ایشان را انکار کند و مسلمانان را قانع کند که دینی راستین یعنی مسیحیت را برای سعادت خود برگزینند.<sup>۱</sup> حقایق بالا این فرضیه را ایجاد کرد که موضع جانبدارانه درباره پیامبر اسلام در قرن نوزدهم و ابتدای قرن بیستم و شغل میسیونری نویسندگان در کشورهای تحت استعماری ارتباطی دو سویه با هم داشته باشند. این مسئله نویسنده این سطور را بر آن داشت تا درباره اثبات این فرضیه و ارتباط احتمالی بین این دو مؤلفه تحقیق کند. ارتباط بین موضع جانبدارانه میسیونرها در ارتباط با پیامبر اسلام شاید از دید هر خواننده‌ای طبیعی باشد، اما این مسئله مطرح است که آثار نگاشته‌شده با این دیدگاه تا چه حد بر فضای اندیشگانی زمانه خود، یعنی قرن نوزدهم، تأثیر داشته‌اند. پاسخ به این سؤال نشان می‌دهد که چرا هنوز در قرن نوزدهم با وجود تحولات فضای علمی در جهان، انگاره‌های تولیدشده درباره پیامبر اسلام جانبدارانه است و تحولی حداقلی در آن مشاهده می‌شود.

#### پیشینه تحقیق

از نخستین کتاب‌های فارسی که به موضوع پژوهش حاضر کمک می‌کند، کتاب باارزش *مطالعات اسلامی در غرب انگلیسی زبان از آغاز تا شورای دوم واتیکان* (۱۹۶۵م)<sup>۲</sup> است که

۱. در این زمینه می‌توان به آثار زیر اشاره کرد:

Controversial Tracts on Christianity and Mohammedanism & An History of Muhammedanism & The Religions of The World and Their Relations to Christianity & The Life of Mahomet and etc.

۲. مرتضی اسعدی، *مطالعات اسلامی در غرب انگلیسی زبان از آغاز تا شورای دوم واتیکان* (۱۹۶۵م)، تهران:

انتشارات سمت، ۱۳۸۱.

تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگاری، سال ۲۹، شماره ۲۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۸ / ۲۸۳

مرتضی اسعدی آن را به رشته تحریر درآورده است. او افراد مهم و تأثیرگذار را در بازتاب چهره پیامبر اسلام به جهان غرب در حیطه ادبیات انگلیسی، معرفی می‌کند. اسعدی در دو فصل آخر اثر به استعمار و گسترش سلطه انگلیس در جهان اسلام می‌پردازد. همین دو فصل اطلاعات ارزنده‌ای درباره تأثیر انگاره‌های استعماری بر تصویری دارد که از پیامبر ارائه می‌شود. کتاب دیگری به دست مینو صمیمی به رشته تحریر درآمده است که عنوان محمد (ص) در اروپا (داستان هزارسال افسانه‌سازی و دروغ‌پردازی در غرب)<sup>۱</sup> را به خود گرفت. فصل هشتم، با نام محمد در عصر قهرمان‌پرستی، پژوهشی است در دوره استعماری و زمانی که تحقیق حاضر در این دوره جای می‌گیرد. نورمن دنیل اسلام‌شناس معروف امریکایی و مورخ دوره قرون وسطی و روابط فرهنگی نیز در زمینه پژوهش حاضر، کتاب<sup>۲</sup> *Islam and the West* را نگاشت. اصل تمرکز این اثر بر دوره قرون وسطی است و پژوهش حاضر بر دوره استعماری تمرکز دارد، اما بخشی که به قرن نوزدهم و بیستم پرداخته است، با وجود اختصار، مفید است. آلبرت حورانی (۱۹۱۵-۱۹۹۳م) نیز از دیگر کسانی است که در این زمینه اثری به چاپ رسانده است. آلبرت حورانی کتاب<sup>۳</sup> *Islam in European Thought* را به رشته تحریر درآورد. حورانی هنگامی که به قرن نوزدهم می‌رسد به دو جریان اصلی در این دوره اشاره می‌کند: یکی ایستار همدلانه در برابر اسلام و دیگری انگاره‌های میسیونری و منفی‌ای که سعی در خطاکاردانستن اسلام دارد. جریان نخست را علمی و دانشگاهی معرفی می‌کند و جریان دوم را صورتی مذهبی می‌داند که الهیات بر آن چیرگی دارد. اثر دیگری که در اینجا معرفی می‌شود، نگاشته‌های کلیتون بنت<sup>۴</sup> در دو کتاب<sup>۵</sup> *In search of Muhammad* و *Victorian Images of Islam*<sup>۶</sup> است. بنت سعی می‌کند به چنین سؤالاتی پاسخ دهد: مسیحیان عصر ویکتوریا چه مفهوم الهیاتی از اسلام داشتند؟ آیا مسیحیان قرن نوزدهم فقط تصورات قرون وسطایی و منفی درباره اسلام در ذهن می‌پروراندند؟ آیا آنها روش‌های جدید براساس تحقیق از منابع و متون دست اول پیش گرفته‌اند؟

با توجه به آثار یادشده، هیچ‌کدام از آثار بر تأثیر تبشیر بر انگاره‌های تولیدشده درباره پیامبر تأکید گسترده‌ای نداشتند و تنها مختصری به این موضوع اشاره کردند.

۱. مینو صمیمی، محمد (ص) در اروپا (داستان هزار سال افسانه‌سازی و دروغ‌پردازی در غرب)، مترجم: عباس مهرپور، تهران: انتشارات اطلاعات، ۱۳۸۲.

2. Norman Daniel (1962) *Islam and the West The Making of an Image*. Britain: Edinburgh university press

3. ALBERT HOURANI (1989). *Islam in European Thought*. Cambridge University.

4. Clinton Bennett

5. Clinton Bennett (1998). *In search of Muhammad*. London: Cassell Academic

6. Clinton Bennett (2009). *Victorian Images of Islam*. Gorgias press

### بررسی پدیده‌ای به نام تبشیر در قرن نوزدهم و ابتدای قرن بیستم

برای فهم تأثیر تبشیر بر انگاره‌های تولیدشده درباره پیامبر، نیاز است که این پدیده بیشتر توضیح داده شود. تبشیر در لغت به معنای تبلیغ و ترویج مسیحیت است. این واژه در انجیل به معنای بشارت و مژده آمده است. این اصطلاح ۱۰۴ بار در کتاب عهد جدید، با همین معنا، تکرار شده است.<sup>۱</sup> در تعریف میسیونر در پانویس چند تعریف در لغت‌نامه‌های مختلف آمده است. براساس این توضیحات، میسیونر (missionary) فردی عالم به مذهب مسیحیت است که از سوی نهاد کلیسا یا حکومت وقت وطن خویش، به کشورهای دیگر فرستاده شده تا با تبلیغ دین مسیحیت مردمان آن سامان را به این دین دعوت کند.<sup>۲</sup>

دین مسیحیت از همان ابتدا بر تبلیغ و گسترش تأکید داشت و این ویژگی همواره در حیات و تاریخ کلیسا دیده می‌شد. اما در ابتدای ظهور اسلام حضور چشمگیری از تبشیر در جهان اسلام مشاهده نشد و سیاستی جدی در این زمینه اعمال نشد<sup>۳</sup> تا اینکه جنگ‌های صلیبی و فرمان جهاد آگوبارد لیونس<sup>۴</sup> تغییراتی بنیادین در رویارویی این دو تمدن بزرگ ایجاد کرد.<sup>۵</sup> اما این تلاش تنها به هدف بازپس‌گیری سرزمین‌هایی بود که زمانی در دست مسیحیان قرار داشت.<sup>۶</sup> همراه با این روند، تلاش برای خروج وضعیت تبشیری مسیحیت از حالت انفعالی نیز

۱. عباس رسول‌زاده و جواد باغبانی، شناخت کلیسای پروتستان، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی و مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۹۵، ص ۳۶۹.

۲. «میسیونر» در لغت‌نامه کمبریج به این شکل معنی شده است: فردی که به کشوری خارجی فرستاده می‌شود تا مذهب را به مردمان آن سرزمین تعلیم دهد.

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/missionary> این کلمه در واژه‌نامه آکسفورد نیز به همین شکل معنا شده است.

[https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american\\_english/missionary](https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/missionary) در

دائرةالمعارف بین‌المللی علوم اجتماعی (International Encyclopedia of the Social Sciences) این کلمه این‌گونه تعریف شده است که اشخاصی را میسیونر گویند که در جایگاه نمایندگان دین خویش به میان مردمان ادیان دیگر فرستاده می‌شوند تا با موعظه و آموزش، آنها را به دین خود درآورند، اما این واژه معمولاً برای دین مسیحیت به کار می‌رود، زیرا میسیونرها در سرتاسر تاریخ این سنت مذهبی به صورت وسیعی از آن استفاده کرده تا دیدگاه‌ها و اعمال مذهبی خود را گسترش دهند.

<https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/missionaries>

۳. مرتضی صانعی، «تأملی بر رویکرد تبشیر کاتولیکی در جوامع اسلامی» در معرفت ادیان، دوره ۴، شماره ۲، ۱۳۹۲، صص ۹۹-۱۰۰.

#### 4. Agobard Lyons

۵. مجتبی مینوی، اسلام از دریچه چشم مسیحیان، تهران: حسینیه ارشاد نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۴۸، ص ۹۲.  
۶. استیون رانسیمان، تاریخ جنگ‌های صلیبی، مترجم: منوچهر کاشف، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۱، صص ۱۱۰-۱۰۹.

تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگاری، سال ۲۹، شماره ۲۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۸ / ۲۸۵

آغاز شد.<sup>۱</sup>

بنابراین، کلیسا تلاش خود را برای اعزام مسیونر به جهان اسلام از همان زمان شروع کرد<sup>۲</sup> و این موضوع تا قرن نوزدهم ادامه داشت. اما در این قرن با جریان پروتستانیسم، این پدیده سمت و سوی جدیدی به خود گرفت، به حدی که در قرن نوزدهم نهضت پروتستان با تلاش مبشران پرشور، فراگیر و جهانی شد و امروزه بیشتر مبشران مسیحی پروتستان هستند.<sup>۳</sup>

### ارتباط دو سویه تبشیر و استعمار

در قرن نوزدهم و عصر استعمار، فعالیت کلیساهای پروتستان با سیاست‌هایی که غرب در کشورهای اسلامی دنبال می‌کرد، ارتباطی تنگاتنگ یافت. عبور از دریاها و ورود به سرزمین‌های جدید به قصد تجارت و استعمار، علاوه بر ماجراجویان و مردان تجارت و سیاست، اهل کلیسا را نیز تشویق به بهره‌گیری از فضای فراهم‌شده در عصر جدید می‌کرد. در پی ایجاد کمپانی‌های تجاری انگلیسی، هلندی و فرانسوی در سرزمین‌های تحت استعمار، امکان فعالیت مردان دین نیز در این مناطق فراهم شد.<sup>۴</sup>

در قرن نوزدهم، تلاش برای تبلیغ دین مسیحیت مقاصد جهانی یافت. دلیل آن، وسعت امکان تبلیغی بود که قدرت استعمار برای ایشان فراهم آورد. با قدرت‌گرفتن کمپانی هند شرقی در شبه قاره، گروه مبلغان پروتستان انگلیسی نیز کار خود را به شکلی وسیع و منسجم در سرتاسر هندوستان ادامه دادند.<sup>۵</sup> در توصیف زیر می‌توان فضای خاص حاکم بر امر تبشیر در این عصر را دید:

«در کلیسا موجی از شور و اشتیاق تبلیغ دین مسیح ایجاد شده است. در سال‌های اخیر این امر گسترش بیشتری یافته و این مأموریت‌ها دیگر تنها یک سرگرمی از سوی چند طرفدار متعصب نیست، بلکه حتی به وسیله نشریات معتبر به عنوان یک امر مهم هم در حوزه مذهب

۱. مرتضی صانعی، «تأملی بر رویکرد تبشیر کاتولیکی در جوامع اسلامی» در معرفت ادیان، دوره ۴، شماره ۲، ۱۳۹۲، ص ۱۰۳.

۲. همان، ص ۱۰۴.

۳. عباس رسول‌زاده و جواد باغبانی، شناخت کلیسای پروتستان، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی و مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۹۵، ص ۲۷۹.

۴. ن.ک. جان لسللی دانستان، آیین پروتستان، تهران: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۳۱، صص ۲۵۶-۲۵۵.

5. Coarolin Lewis 2014, Establishing India: British Women's Missionary Organisations and their Outreach to the Women and Girls of India 1820-1870, (The University of Edinburgh: 2014).

۲۸۶ / تأثیر تبشیر بر انگاره‌سازی اسلام‌شناسان انگلیسی‌زبان از پیامبر اسلام (ص) / یاسمن یاری و ...

و هم در حوزه سیاست، دنبال می‌شود.<sup>۱</sup>

این مبلغان موضعی بازتاب می‌دادند که مسیحیت در کنار تمدن‌سازی به شکل غربی نفعی دو سویه دارد. در سرتاسر تاریخ گسترش امپریالیسم، میسیونری به مردم انگلیس شیوه‌ای از تمدن‌سازی و توسعه‌طلبی را پیشنهاد می‌داد که پروژه‌های امپریالیستی را به تمثیل‌های اخلاقی بدل می‌کرد.<sup>۲</sup> از سوی دیگر، این شور و شوق برای سلطنت مسیحیت مشیتی الهی تعبیر می‌شد. هنری اچ جیساپ این پدیده را مشیت الهی توصیف می‌کند که دو شعبه بزرگ از خانواده مسیحی انگلوساکسن، یعنی بریتانیا و امریکا، تلاش می‌کردند تا جهان اسلام را به مسیحیت درآورند.<sup>۳</sup> اما مسئولیت جهان مسیحیت برای به انجام رساندن مشیت الهی در دست سیستم سیاسی نیز بود و به این ترتیب، میسیونرها تبدیل به تقدیس‌کنندگان استعمار و امپریالیسم شدند.<sup>۴</sup> در این میان، کلیتون بنت معتقد بود که نگاه منفی به اسلام در میسیونرها قوی‌تر از حاکمان مستعمراتی بوده است.<sup>۵</sup>

فعالیت تبشیری به صورت گسترده در کشورهای اسلامی گسترش می‌یافت. امریکایی‌ها و انگلیسی‌ها شروع به تأسیس کلیساهای پروتستانی در سرزمین‌های تحت استعمار کردند که اولین آن در مصر در سال ۱۸۶۰ ساخته شد.<sup>۶</sup> نخستین کلیسای بومی سوری پروتستان نیز در ۱۸۴۸ م شکل گرفت. از آن زمان بیست و پنج کلیسا برای تبشیر به وجود آمد و حدود ۱۷۰۰ مراسم عشا‌ی ربانی در میان مسلمانان، یهودیان و دیگر ادیان ساکن در این سرزمین برگزار شد.<sup>۷</sup>

همان‌گونه که مشاهده شد، تبشیر می‌توانست عامل تأثیرگذار بر انگاره‌های تولیدشده درباره اسلام و پیامبر آن باشد. بنابراین، در بخش بعدی، انگاره‌هایی بررسی می‌شود که میسیونرها ایجاد کردند. به منظور ایجاد امکاناتی برای شناخت و مقایسه ویژگی‌های نویسندگان انگلیسی‌زبانی که در قرن نوزدهم به شخصیت پیامبر اسلام اشاره کرده‌اند، در ابتدا جدولی با طبقه‌بندی شغل ایشان ارائه و در مرحله بعد، داده‌های کمی بررسی می‌شود.

1. Protestant Christian Missions p.p.24-7.

2. Anna Johnston, *Missionary Writing and Empire 1800-1860*, (Cambridge University Press, 2003), p.13.

3. Henry H. Jessup, *Mohammedan Missionary Problem*. (Philadelphia, 1879), p. 22.

4. protest christian missions race. p.30.

5. Clinton Bennett, *Victorian Images of Islam*, (Gorgias Press, 2009), p.15.

۶. ابراهیم خلیل احمد، *لمستشرقون و المبشرون فی العالم العربی و الاسلامی*، مکتبه‌الوعی العربی، ۱۹۶۴، ص ۵۰.

7. Henry H. Jessup, *The Greek Church and Protestant Mission*, (New York: Orthodox Eastern Church Building, 1891), p.p. 8-9.

تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری، سال ۲۹، شماره ۲۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۸ / ۲۸۷

### بررسی میزان جانبداری انگاره‌های تبشیری

نکته مهمی که پیش از ورود به بررسی انگاره‌های تبشیری باید توضیح داد، معیار گزینش نویسندگان در این پژوهش است. این افراد که در جدولی در ذیل از آنها یاد شده است، همگی انگلیسی‌زبانانی هستند که در عصر استعمار، یعنی قرن نوزدهم و ابتدای قرن بیستم می‌زیستند و مستقیماً درباره شخصیت پیامبر اسلام متن تولید کردند. مشخصات زندگی ایشان از منابعی که در پانویس به آنها اشاره می‌شود، جمع‌آوری شده است؛ اما منابع به‌صورت اجمالی ذکر شده، زیرا آوردن آنها به‌صورت دقیق آن‌قدر مفصل است که در حد یک مقاله نیست.<sup>۱</sup> از سویی افرادی مانند آرتور جفری یا آرتور جان آربری که تنها به قرآن پژوهی پرداختند، در این فهرست حضور ندارند. همچنان افرادی مانند گلدزیهر، گستاو ویل، کارل بروکلمان، تئودور نولدکه، مدنظر قرار نگرفتند؛ چون نه انگلیسی زبان هستند و نه از اتباع کشورهای استعمارگر.

جدول ۱: شغل و شاخصه کلی آثار نویسندگان

نام	شغل
ویلیام مویر (۱۸۱۹-۱۹۰۵)	میسوینر، کارمند بخش سیاسی دولت استعماری
هنری مارتین (۱۷۸۱-۱۸۱۲)	میسوینر
ساموئل زومیر (۱۸۶۷-۱۹۵۲)	میسوینر، استاد دانشگاه در رشته تاریخ
رینالد باسورث اسمیت (۱۸۳۹-۱۹۰۸)	مدیر مدرسه
آلیوس اشپرینگر (۱۸۱۳-۱۸۹۳)	پزشک، مترجم

۱. محمودرضا اسفندیار، «نگاهی به مجادلات قلمی هنری مارتین و عالمان عصر قاجار درباره نبوت خاصه»، نیمسال‌نامه تخصصی پژوهشنامه ادیان، ۱۳۸۶، سال ۱، شماره ۲؛ ویکی‌پدیا؛ شبلی نعمانی؛ سیدسلیمان الندوی؛ دایرةالمعارف فی سیره‌النبی. [بی‌جا.]. [بی‌نا.]. (۱۹۱۷)؛ *مطالعات اسلامی در غرب انگلیسی‌زبان از آغاز تا شورای دوم واتیکان (۱۹۶۵م)* و منابع انگلیسی زیر

- Avril A.Powell. *Scottish Orientalists and India (The Muir Brothers, Religion, Education and Empire)*. Great Britain: Boydell & Brewer (2010);  
 - Yusuf, Mr. T. A. *ISLAMIC STUDIES AND ORIENTALISM.* ( NATIONAL OPEN UNIVERSITY OF NIGERIA (2012);  
 - oxford dictionary of national biography. smith, Reginald Bosworth. Eric Graham;  
 - SCHOOL THEOLOGY. ZWEMER, SAMUEL MARINUS (1867-1952). [ <http://www.bu.edu/missiology/missionary-biography/w-x-y-z/zwemer-samuel-marinus-11867-1952>]. Alan Neely, "Zwemer, Samuel Marinus," in *Biographical Dictionary of Christian Missions*, ed. Gerald H;  
 - Cragg, Kenneth (1981) "Temple Gairdner's Legacy" *International Bulletin of Missionary research*. October. p.p.164-167. & "w.h.t Gairdner (William Henry Templ, 1873-1926)" *School of theology history of missionary*. { 2018/1/15 }

۲۸۸ / تأثیر تیشیر بر انگاره‌سازی اسلام‌شناسان انگلیسی‌زبان از پیامبر اسلام(ص) / یاسمن یاری و ...

فردریک دنیسون موریس (۱۸۷۲-۱۸۰۵)	ویراستار، مدرس، میسیونر، نویسنده
توماس والکرآرنولد (۱۸۶۴-۱۹۳۰)	مدرس دانشگاه، کارمند بخش سیاسی دولت استعماری
توماس پاتریک هوگس (۱۸۳۸-۱۹۱۱)	میسیونر
چارلز میلز (۱۷۸۸-۱۸۲۶)	مورخ
دانکن بلک مک‌دونالد (۱۸۶۳-۱۹۴۳)	شرق‌شناس، زبان‌شناس سامی
گادفری گیدنز (۱۷۷۲-۱۸۳۳)	دادر، قانون‌گذار، متخصص عهد عتیق
چارلز فوستر (۱۷۸۷-۱۸۷۱)	میسیونر
ایروینگ واشینگتون (۱۷۸۳-۱۸۵۹)	داستان‌نویس، زندگی‌نامه‌نویس
جان داونپورت (۱۷۸۹-۱۸۷۷)	قرآن پژوه
جورج فرگوسن بون (۱۸۲۱-۱۸۹۹)	کارمند بخش سیاسی دولت استعماری
استنلی لین پول (۱۸۵۴-۱۹۳۱)	کارمند موزه بریتانیا، محقق باستان‌شناسی مصری، استاد عربی در دانشگاه دوبلین
زیگموند کوئل (۱۸۲۰-۱۹۰۲)	میسیونر، مدرس عربی و عبری
هنری لامنس (۱۸۶۲-۱۹۳۷)	مورخ، شرق‌شناس
ویلیام تمپل گاردنر (۱۸۷۳-۱۹۲۸)	میسیونر، موسیقی‌دان
هنری هریس جیساپ (۱۸۳۲-۱۹۱۰)	میسیونر
ادوارد ویلیام لین (۱۸۷۶-۱۸۰۱)	مصرشناس، اسلام‌شناس
دیوید ساموئل مارگلیوث (۱۸۵۸-۱۹۴۰)	شرق‌شناس، مدرس دانشگاه، میسیونر
توماس کارلایل (۱۷۹۵-۱۸۸۱)	معلم ریاضیات، نویسنده
جورج بوش (۱۷۹۶-۱۸۵۹)	نویسنده
ویلیام کوک تیلور (۱۸۰۰-۱۸۴۹)	ویراستار، روزنامه‌نگار
ویلیام اس‌تی کلیر تیسدال (۱۸۵۹-۱۹۲۸)	مورخ، میسیونر، زبان‌شناس
ریچارد بل (۱۸۷۶-۱۹۵۲)	قرآن پژوه



تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری، سال ۲۹، شماره ۲۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۸ / ۲۸۹

جدول ۲: فراوانی شغل اصلی نویسندگان

فراوانی	شغل
۱۱ نفر	میسوینر و فعال در کلیسا
۳	کارمند بخش سیاسی دولت استعماری
۷	مدرس
۱	مدیر مدرسه
۱	پزشک
۲	ویراستار
۳	مورخ
۱	کارمند موزه
۱	باستان‌شناس
۱	موسیقی‌دان
۱	زبان‌شناس
۱	حقوق‌دان
۱	داستان‌نویس
۱	پژوهشگر

بررسی جدول‌های بالا نشان می‌دهد که شغل میسوینری بالاترین تکرار را به خود اختصاص داده است. یازده بار تکرار این شغل در مقابل شغل بعدی؛ یعنی تدریس که عدد هفت را از نظر فراوانی به خود اختصاص داده است، نیازمند توجه است. حال باید بررسی شود که آیا ارتباط معناداری میان این شغل و انگاره‌های تولیدشده این افراد درباره پیامبر اسلام وجود دارد یا خیر.

در این مرحله برای ایجاد امکان مقایسه میان دیدگاه‌های نویسندگان، اندیشه‌های ایشان طبقه‌بندی شده است و به دو گروه انگاره‌هایی که چهره پیامبر را منفی نشان می‌دهند و انگاره‌هایی که از چهره ایشان تصویری متعادل‌تر ایجاد می‌کنند، تقسیم شدند. متغیرهایی مانند دنیاطلبی، خشونت‌طلبی، شهوت‌پرستی، صرع یا جنون، رد نبوت در دوره مکی و دوره مدنی به صورت مجزا که بیشترین فراوانی را در انگاره‌های منفی پیرامون پیامبر اسلام داشته‌اند، در طبقه نخست قرار گرفته و متغیرهایی مانند نسبت دادن صفات نیکوی اخلاقی به پیامبر، مصلح اجتماعی، ساده‌زیستی، منادی توحید، نبوغ که بیشترین فراوانی را در انگاره‌های متعادل‌تر و مثبت‌تر دارند، دسته دوم را تشکیل می‌دهند. در هر متن تولیدشده افراد، این متغیرها و میزان فراوانی آنها بررسی شد و در جدول‌های مجزا ارائه شد و در نهایت، با مقایسه آنها تأثیر این

۲۹۰ / تأثیر تبشیر بر انگاره‌سازی اسلام‌شناسان انگلیسی‌زبان از پیامبر اسلام (ص) / یاسمن یاری و ...

متغیرهای مستقل بر متغیرهای وابسته مشخص شد.

جدول ۳: انگاره‌های جانبدارانه

انگاره		انگاره‌های جانبدارانه								
		صفات اخلاقی			صفات مربوط پیامبری					
نام	انگاره	خشونت طلبی			شهوت طلبی		جاه طلبی			
		برخورد قهری با یهود	جنگ و غارتگری	مجازات‌های خشونت آمیز	ازواج‌های ناهنر اف	تعدد زوجات	و عده‌های بهشتی به لذت‌های جنسی	رد نبوت	صفات مربوط پیامبری	
								الگو گرفتن از ادیان دیگر	نداشتن معجزه یا دروغین بودن معجزات	صریح یا جنون
	هنری مارتین	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	ویلیام مویر	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	ساموئل زومیر	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	فردریک دنیس موریس	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	توماس پاتریک هوگس	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	زیگموند کوئل	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	ویلیام تمپل گاردنر	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	هنری هریس جیساپ	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	چارلز فوستر	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	تیسدال	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	مارگلیوٹ	*	*	*	*	*	*	*	*	*

تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری، سال ۲۹، شماره ۲۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۸ / ۲۹۱

جدول ۴: انگاره‌های همدلانه

انگاره‌های همدلانه						انگاره	نام	
صفات اجتماعی			صفات اخلاقی					
منادی تو جید	منبع	مصلح اجتماعی	ساده زیستی	امین بودن	فروتنی و مهر‌بانی			بردباری و گذشت
							هنری مارتین	
							ویلیام مویر	
							ساموئل زومیر	
							فردریک دنیس موریس	
			*	*	*		توماس پاتریک هوگس	
	*	*					زیگموند کوئل	
		*					ویلیام تمپل گاردنر	
							هنری هریس جیساپ	
	*	*					چارلز فوستر	
							تیسدال	
			*				مارگلیوٹ	

جدول ۵: بررسی فراوانی انگاره‌ها و درجه خصومت یا همدلی

نام	صفات جانبدارانه						صفات همدلانه								
	تخصصیت طلبی	شهوت طلبی	رد بیروت	سیاست پیشگی و جاه طلبی	صفات نیکو اخلاقی	مصلح اجتماعی	ساده زیستی	منبع	جمع انگاره‌های خصومت آمیز	جمع انگاره‌های همدلانه	درصد انگاره های خصومت آمیز	درصد انگاره های همدلانه	درجه خصومت	درجه دوستی	اختلاف درجه



تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری، سال ۲۹، شماره ۲۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۸ / ۲۹۳

بالای سه در این جدول وجود ندارد.

### انگاره‌های تولید شده درباره پیامبر اسلام در متون میسیونرهای انگلیسی‌زبان

بررسی فراوانی انگاره‌های جانبدارانه نشان می‌دهد که بیشترین تکرار در میان انگاره‌ها به خشونت‌طلبی با تکرار صددرصدی تعلق دارد. بنابراین، در گام نخست این انگاره و کیفیت بازتاب آن بررسی می‌شود.

#### خشونت‌طلبی

با نگاهی به جدول‌ها مشاهده می‌شود که تمامی میسیونرها این صفت را تأیید کرده‌اند و در این میان، تنها یک نفر دلیل سیاسی را برای روی آوردن به خشونت‌طلبی مطرح کرده و بقیه این صفت را در پیامبر اسلام ذاتی دانسته‌اند. برای بررسی صفت خشونت‌طلبی به بازتاب جنگ‌های پیامبر و غارت، نوع مجازات‌هایی مانند اعدام، شکنجه و قطع عضو و شکل رویارویی پیامبر با یهود در مدینه توجه شده است. پنج تن از نویسندگان هر سه دلیل را به صورت متعدد و با تفصیل تأیید کرده‌اند. سه نفر نیز دو دلیل از دلایل بالا را بازتاب داده‌اند. بنابراین، از بین یازده نویسنده فراوانی ۸ را به ما می‌دهد و سه نویسنده دیگر نیز یکی از این سه دلیل را بیان کرده‌اند. در نتیجه، این صفت بیشترین بازتاب را در میان صفات دیگر داشته است و میزان جانبداری بیشتری در آن دیده می‌شود.

از آنجا که آشنایی غرب با اسلام همراه با پیش‌زمینه تاریخی فتوحات بود، این امر سبب شد که تفکر «اسلام دین شمشیر است»، از همان ابتدا یکی از قوی‌ترین انگاره‌های شکل‌گرفته در جهان غرب باشد که متأسفانه ادامه‌دار نیز شد و بافت تاریخی در دوره‌های مختلف به گسترش آن کمک شایانی کرد.

از سوی دیگر، داده‌های تاریخی متون اسلامی نیز که بر محوریت غزوات شکل گرفتند بر این ایستار صحه گذاشتند. این توصیف از چهره پیامبر در ابتدا معمولاً با ارتباط دادن این خصوصیت با ویژگی‌های زمانه نویسنده همراه بود. از طرفی، تلاش نویسندگان در توصیف مسلمانان در قرن نوزدهم یا قرن بیستم در بستر مذهب و عقیده ایشان، سبب می‌شد که به خصیصه‌های پیامبر اسلام در این زمینه توجه ویژه شود. در این میان، دیدگاه جانبدارانه بیشترین تمرکز را بر گزینه خشونت‌طلبی مسلمانان گذاشت و آن را به صورت جدی برجسته کرد تا مقاومت مسلمانان را در مقابل استعمار یا فتوحات ایشان در قرن‌های گذشته توجیه کند. زومیر می‌گوید همه سنت‌های مربوط به لشکرکشی‌های نظامی محمد(ص) تبدیل به یک

۲۹۴ / تأثیر تبشیر بر انگاره‌سازی اسلام‌شناسان انگلیسی‌زبان از پیامبر اسلام(ص) / یاسمن یاری و ...

لکه ننگ ابدی شد و این سنت‌ها قوانین جنگی و نظامی مسلمانان را تا به امروز شکل داد. نتیجه نهایی آن را نیز می‌توان در قتل عام ارمنیان<sup>۱</sup> و جنگ‌های اخیر دید.<sup>۲</sup> تیسدال همین ادعا را به شکل دیگری مطرح می‌کند. او می‌گوید اسلام در طول تاریخ تنها با قدرت شمشیر گسترش پیدا کرد و این امر تا حد زیادی ادامه یافت و همچون ابزار تا امروز استفاده شده است. اما این واقعه در هند ادامه نخواهد یافت چون دیگر شمشیر در این سرزمین اسلام را حمایت نمی‌کند. شکوه و جلال پیروزی تنها با منطق قوی شمشیر، یادگاری از مذهب محمد(ص) برای مسلمانان است.<sup>۳</sup> مویر نفرت پیامبر(ص) را پایان‌ناپذیر می‌داند؛ نفرتی که پیروانش نیز از همین روح سنگدلانه تغذیه می‌شدند.<sup>۴</sup> به این ترتیب، این افراد مدام از صفات پیامبر(ص) به ویژگی‌های یک ملت می‌رسند. زومیر ادعا می‌کند که اسلام خشونت مذهبی را همیشگی کرده است.<sup>۵</sup>

نویسندگان در این انگاره فقط به نسبت دادن خشونت و کینه‌ورزی به پیامبر(ص) بسنده نمی‌کنند و سعی می‌کنند با آوردن داده‌های تاریخی ادعای خویش را به اثبات برسانند. در این راستا وقایعی از زندگی پیامبر(ص) در اغلب آثار برجسته می‌شود. به‌طور نمونه، مویر برای اثبات تمایل پیامبر(ص) به کشتار، به جریان قتل فردی به نام کعب بن اشرف می‌پردازد و ادعا می‌کند که این کار به دستور محمد(ص) انجام شده است. او توضیح می‌دهد که علت بازگویی این رخداد، نقل این موضوع است که تعصب ظالمانه محمد(ص) صورتی کاملاً بی‌اراده پیدا کرده است. این شاخصه روحی عربی بود که در حقیقت از سوی پیروان محمد(ص) دنبال می‌شد.<sup>۶</sup>

تمپل گاردنر در بازتاب صفت خشونت‌طلبی، از تخریب اموال عمومی یهود، سوزاندن زمین‌های کشاورزی و درختان خرما مثال می‌آورد. هم‌چنین از نادیده گرفتن ماه‌های حرام برای جنگ صحبت می‌کند. او عملکرد محمد(ص) را افتضاحی می‌خواند که مسکوت مانده است.<sup>۷</sup>

۱. مسئله‌ای تاریخی که اشاره به کشتار ارمنیانی دارد که در جریان جنگ جهانی اول و در سال ۱۹۱۵م اتفاق افتاد. در متون تاریخی آمار دقیقی از این کشتار و چگونگی رخداد آن وجود ندارد. (ن.ک. استنفورد جی شاو، تاریخ امپراطوری عثمانی و ترکیه جدید. مترجم: محمود رمضان‌زاده، مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۷۵، جلد ۲، صص ۵۳۰-۳).

2. Samuel M. Zwemer, *The Disintegration of Islam*, (London and Edinburgh: Fleming H. Revell Company, 1916), p. 33.

3. Ibid, P. 7.

4. Ibid, p 229

5. Samuel M. Zwemer, *Arabia: The Cradle of Islam*, (London and Edinburgh: Fleming H. Revell Company, 1900), p 190.

6. William Muir, *Life of Mahomet*, p.p. 303-5.

7. W.H.T. Gairdner, *Mohammad without comouflage: Ecce Homo.... Arabicus* The Moslem World, vol. ix, no (1919), p.p. 29-30.

تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری، سال ۲۹، شماره ۲۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۸ / ۲۹۵

مارگولیوئث به جای پرداختن مستقیم به این شاخصه، این ویژگی را به همه اعراب نسبت می‌دهد که خود به خود پیامبر اکرم را نیز شامل می‌شود. او در جایی بی‌باکی عرب و شمشیر عرب را به تصویر می‌کشد.<sup>۱</sup> در جایی دیگر استواری زندگی این مردمان بر جنگ و دشمنی‌های خانوادگی و خونین و جنگ‌هایی را توصیف می‌کند که به صورت گسترده و طولانی در میان ایشان وجود داشت.<sup>۲</sup> شرکت محمد(ص) در همین جنگ‌ها به او آموخت که اصولاً نبرد یک بازی بی‌انتهای نیست، بلکه روشی برای کسب نتایج سرنوشت‌ساز است. اما نکته مهم در اینجا این است که نویسنده اشاره می‌کند دشمنان محمد(ص) بودند که او را به جنگ می‌کشاندند.<sup>۳</sup> دیدگاهی نادر که در میان نویسندگان مطرح شده است. او تأیید می‌کند که یهود با محمد(ص) و اسلام دشمنی سرسختانه داشت.<sup>۴</sup> بعد از صفت خشونت‌طلبی، شهوت‌پرستی بیشترین تکرار را در متون دارد و به‌جا است که در بخش بعدی به آن پرداخته شود.

#### شهوت‌پرستی

درباره این صفت، دلایلی مانند تعدد زوجات، ازدواج‌های نامتعارف مثل ازدواج با همسر پسرخوانده خویش یا ازدواج با کودک و در نهایت وعده‌های بهشتی در متون بررسی شد. از همان دوران قرون وسطی، نویسندگان با مقایسه مداوم حضرت محمد با حضرت مسیح در مسئله ازدواج، ایشان را به شهوت متهم کرده و بر این انگاره تأکید بسیار کرده‌اند. شاهد این مدعا در سخن چارلز فوستر مشاهده می‌شود:

«مسیح انسانی مقدس، خالص و نیکو صفت و در مقابل محمد انسانی زمینی، شهوت‌پرست و شیطان‌صفت بود. تقدس مذهب مسیحیت به خاطر فروتنی و صلح‌طلبی است و مسلمانان ستایش‌کنندگان شهوت و خشونت هستند. این دو مکتب خصوصیات متضاد دارند.»<sup>۵</sup>

در جای دیگر کوئل این مقایسه را این‌گونه بیان می‌کند: «محمد خود را به عنوان رقیب مسیح در مقابل مسیحیت قرار داد. به این وسیله، او ضربه‌ای هولناک بر پیروان خود زد و در انجام چنین کاری نتوانست به وسیله اراده عشق خدای مقدس دیگران را تحت تأثیر قرار دهد. این موقعیت رقت‌آور یک دشمن واقعی بود. او با بسیاری از اعمال خود در حقیقت دین خویش را از همان ابتدا در رویارویی با مسیحیت قرار داد. در حالی که دین مسیح به عنوان آخرین دین برای همه انسان‌ها شناخته می‌شد.»<sup>۶</sup>

1. D.S Margoliouth, *Mohammad and The Rise of Islam*, (London: G.P.Putnam's Sons, 1905), p.2.

2. Ibid, p.p. 53-4.

3. Ibid, p.p. 55-6.

4. Ibid, p.p. 233.

5. Charles Foster, *Mahometanism Unveiled*, (London: J.Duncan, 1829), p 160.

6. S.W Koelle, *Mohammed and Mohammedanism*, (London: Waterloo Place, 1888), p.p. 67-69.

۲۹۶ / تأثیر تبشیر بر انگاره‌سازی اسلام‌شناسان انگلیسی‌زبان از پیامبر اسلام (ص) / یاسمن یاری و ...

زومیر ادعا می‌کند محمد(ص) دست سربازان مسلمان را در هر گونه رفتاری با دختران و زنان اسیرشده غیر مسلمان باز گذاشته و به‌این ترتیب هرگونه جنایتی مباح می‌شود. او این شاخصه را کاملاً اسلامی می‌داند و هیچ ربطی بین آن و اینکه پیش از اسلام در زندگی شرقی وجود داشته، نمی‌شناسد.<sup>۱</sup> مسئله‌ای که از نظر تاریخی اصلاً صحت ندارد و از هر لحاظ تهمتی خالی از استناد است.

تیس‌دال ادعا می‌کند پیامبر اسلام خوشحالی را تنها وعده‌ای که در زندگی بعد خواهد آمد، برای مسلمانان به تصویر می‌کشد و اسلام طبیعت پست انسان را اصل او در نظر می‌گیرد و معتقد است که این غایت تا ابد باقی خواهد ماند.<sup>۲</sup>

هنری مارتین از حدیثی که «خدا لذت مرا در زن و عطر و نماز گذاشت» سخن می‌گوید؛ با این تفاوت که نماز را حذف می‌کند تا ادعای شهوت‌پرستی را ثابت کند. از سوی دیگر، او توضیح می‌دهد که محمد(ص) برای به‌دست‌آوردن آنچه خود هوس می‌کرد، آیاتی را به خدا نسبت می‌داد تا به خواست‌های نفسانی خویش دست یابد.<sup>۳</sup> مارگولیوئث به وجود حقوق زنان در دوره جاهلیت اعتقاد داشت.<sup>۴</sup> او حتی زنده به گور کردن دختران در عصر جاهلی را کم‌رنگ کرده و معتقد است که زنان بعد از اسلام در حرمسراها زنده‌به‌گور شدند و چه بسا پدر و همسر در این زمان آنها را به‌دلیل آبرو می‌کشتند.<sup>۵</sup>

آنچه در بالا به آن اشاره شد، انگاره‌هایی بود که شخصیت پیامبر اسلام را در مقام فردی برجسته انکار می‌کرد. اما انگاره‌هایی نیز وجود دارد که نبوت ایشان را هدف قرار می‌دهد و تلاش دارد تا پیامبری حضرت محمد را رد کند که بخش بعدی پژوهش به این انگاره‌ها می‌پردازد.

#### انکار نبوت حضرت محمد

معمولاً دو مؤلفه برای انکار نبوت یک فرد مطرح می‌شود. یکی اینکه او دروغ می‌گوید و دیگر آنکه او مشکلات روحی دارد. تمام میسیونرهای مدنظر در این پژوهش الگو گرفتن از ادیان دیگر را که دال بر دروغ‌گویی پیامبر(ص) است، تأیید می‌کنند. ضمن اینکه هشت نفر از ایشان صرع و جنون را مطرح می‌کنند. هم‌چنین هفت نویسنده به نداشتن معجزه یا دروغین بودن

1. Samuel M. Zwemer, *The Disintegration of Islam*, (London And Edinburgh: Fleming H. Revell Company, 1916), p.33.

2. W.ST.Clair Tisdall, *The Religion of The Crescent*, (London: Society For Promoting Christian Knowledge, 1985), p. 84.

3. *Mohammedanism*, p.106.

4. D.S Margoliouth, *Mohammad and The Rise of Islam*, (London: G.P.Putnam's Sons, 1905), p. 28.

5. *Ibid*, p.29-30.



تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگاری، سال ۲۹، شماره ۲۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۸ / ۲۹۷

معجزات حضرت محمد(ص) اشاره کرده‌اند و آن را دلیلی بر کذب بودن پیامبری ایشان دانسته‌اند.

مویر از تمام مؤلفه‌هایی که به آنها اشاره شد، استفاده می‌کند و هیچ کدام را رد نمی‌کند. مویر برای اثبات دروغ‌گویی و ریاکاری از مدعای استفاده‌شده پیامبر اکرم از دین مسیحیت و دین یهود بهره می‌گیرد. این نویسنده جزئی‌ترین اطلاعات را مهم دانسته و بزرگ‌نمایی می‌کند تا بتواند آشنایی محمد(ص) با آموزه‌های دین یهود و مسیحیت را اثبات کند. از نظر او دین یهود و الحاد عرب پیش از اسلام به خوبی با هم ارتباط برقرار کردند. بت‌پرستی مکه سازشی با دین یهود ایجاد کرد و افسانه‌های آن و شاید حتی اصول این دین را پذیرفت.<sup>۱</sup>

مویر از آشنابودن محمد(ص) با آموزه‌های مسیحی می‌گوید.<sup>۲</sup> اما او نمی‌تواند سندی معتبر از وجود یهود در میان مکیان ارائه دهد. مویر ادعا می‌کند که به احتمال زیاد پیامبر(ص) در زمان حج و با ورود زائران به شبه جزیره، فرصت و امنیت ارتباط آزادانه با یهودیان یا با کسانی که آموزه‌های یهودیان را می‌دانستند، پیدا می‌کرده است؛ چون داستان‌های برگرفته از کتاب‌ها یا افسانه‌های یهودیان مربوط به همین دوره است.<sup>۳</sup> بنابراین، مویر بخشی از تاریخ را می‌سازد که در هیچ منبعی اثری از آن وجود ندارد.

ویلیام مویر پیامبر(ص) را به داشتن صرع متهم می‌کند. او مدعی می‌شود که نخستین نشانه‌های این بیماری در همان اوان کودکی و در زمانی بوده است که پیامبر(ص) نزد حلیمه پرورش می‌یافت. بعدها همین بیماری و غش و نشئه که از ویژگی‌های این مرض بوده است، نزد محمد(ص) و پیروانش به الهام و وحی تعبیر شد.<sup>۴</sup> او بعضی از آیات را نشان از مالیخولیای محمد(ص) می‌داند.<sup>۵</sup>

تیسدال نیز مانند مویر قرآن را برساخته خود محمد(ص) می‌داند. او اظهار می‌کند ما منابعی را که محمد(ص) از آنها استفاده کرده، می‌شناسیم و می‌دانیم که این منابع نامعتبر هستند. هیچ کتابی آن‌طور که شما فکر می‌کنید از بهشت به زمین نیامده است.<sup>۶</sup>

موریس در بهره‌گرفتن پیامبر(ص) از متون مقدس ادیان دیگر، ایشان را سارق آثار ادبی معرفی می‌کند. موریس همین امر را نشانه دورویی و دروغ‌گویی پیامبر اسلام می‌داند.<sup>۷</sup> هنری

1. William Muir, *Life of Mahomet*, p.p. vii, p. ix, p. xviii, p. xvi & p.5.

2. *Ibid*, p. 386, p. 84.

3. *Ibid*, p.p. 102-106.

4. *Ibid*, p. 7, p. 36.

5. *Ibid*, p. 38, p. 84.

6. W.S.T. Clair Tisdall, *A Manual of The Leading Muhammadan Objections to Christianity*, (London: Society for Promoting Christian Knowledge, 1904), p. 219.

7. John Frederick Denison Maurice, *The Religions of The World and Their Relations to Christianity*, (London: Gould Lincoln, 1854), p. 40.

۲۹۸ / تأثیر تبشیر بر انگاره‌سازی اسلام‌شناسان انگلیسی‌زبان از پیامبر اسلام(ص) / یاسمن یاری و ...

مارتین تمرکز خود را بر نبود معجزه برای حضرت محمد می‌گذارد و دلیل اصلی او این است که ایشان در دوره اولیه زندگی خود و پیش از اعلام پیامبری، بت‌پرست بوده است و یک کافر هرگز نمی‌تواند معجزه‌ای بیاورد. بنابراین تمام معجزاتی که به او نسبت داده‌اند، دروغین است.<sup>۱</sup> کوئل نیز به همان اطلاعات پیشین معتقد است و نکته جدیدی را مطرح نمی‌کند، اما از نظر پزشکی صرع را رد می‌کند؛ زیرا آنچه در هنگام صرع اتفاق می‌افتد، بیمار آن را فراموش می‌کند و خود بیمار اصلاً متوجه نمی‌شود که به حمله صرع گرفتار شده است. البته او تشنج را رد نمی‌کند و معتقد است که این حالت در محمد(ص) نوعی تشنج عضلانی بوده است.<sup>۲</sup> اما کوئل به این موضوع توجه ندارد که تشنج عضلانی منجر به توهمی نمی‌شود که او ادعای آن را دارد. پس از انگاره‌های رد نبوت، آخرین موضوعی که بیشترین تکرار را در متون این نویسندگان دارد، سیاست‌پیشگی و جاه‌طلبی است که در ادامه به آن اشاره می‌شود.

### سیاست‌پیشگی و جاه‌طلبی

از آنجا که مسیحیان همواره اعمال پیامبر اسلام را با حضرت مسیح مقایسه می‌کردند، حکومت اسلامی را که پیامبر(ص) در مدینه ایجاد کرد، برای این نویسندگان، سؤال برانگیز بود. مهم‌ترین نکته در میان انگاره‌های آنها، ادعای جاه‌طلبی بود. ساموئل زومیر معتقد است از همان ابتدای زندگی و زمانی که پیامبر(ص) خبر حمله حبشیان مسیحی به مکه در عام الفیل را شنید، آماده شد تا آینده سیاسی سرزمین خود را به دست گیرد و جاه‌طلبی او سبب شد که اوضاع کشورهای اطراف خود را مانند ایران و روم به دقت زیر نظر بگیرد و به ایجاد یک امپراتوری فکر کند.<sup>۳</sup>

مویر نیز با به تصویر کشیدن وضعیت سیاسی کشورهای اطراف شبه جزیره، تلاش می‌کند تا جهان‌گشایی و چشم‌داشت به تسخیر جهان را از اهداف ایدئولوژیک حضرت محمد معرفی کند.<sup>۴</sup> اما توماس هوگس این آمیختگی دین و سیاست را ابزاری در خدمت هدف محمد(ص) برای اصلاح وضعیت ملتش در جایگاه یک مصلح می‌داند و محمد(ص) را مصلح اجتماعی معرفی می‌کند.<sup>۵</sup>

1. Mohammedanism, p.104.

2. S.W Koelle, Mohammed and Mohammedanism, (London: Waterloo Place, 1888), p. 40.

3. Samuel M. Zwemer, Islam: A Challenge To Faith, (New York: Student Volunteer Movement for Foreign Missions, 1907), p. 32.

4. William Muir, Life of Mahomet, p.46

5. Thomas Patrick Hughes, A Dictionary of Islam: Being A Cyclopaedia of The Doctrines, Rites, Ceremonies, and Customs, Together with The Technical and Theological Terms, of The Muhammadan Religion, (1885), p. 368.

تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری، سال ۲۹، شماره ۲۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۸ / ۲۹۹

فوستر در میان تمام همتایان خود با ادله‌ای نوین پیامبر اسلام را قضاوت می‌کند. او از قول خداوند به حضرت ابراهیم می‌گوید فرزندان وی وارثان زمین خواهند شد؛ اما به ادعای فوستر، اولاد مشروع ابراهیم به نام اسحاق از خود نسل ادیان حقیقی، مانند مسیحیت، را به جای گذاشت و فرزندان اسماعیل که حلال‌زاده نبود، نسل اعراب و دین اسلام را از خود باقی نهاد. پس به گمان فوستر، گروه اول از زنی آزاده زاده شدند و گروه دوم از زنی کنیز. به‌این ترتیب، وعده خدا به ابراهیم برای اسحاق برکت معنوی به همراه داشت و پادشاهی معنوی جهان را به ایشان داد، ولی برای اسماعیل برکت دنیوی داشت و به این صورت بخشی از این سرنوشت در مقابل بخشی دیگر قرار گرفت، موضوعی که به نظر فوستر هنوز ادامه دارد.<sup>۱</sup> بنابراین، به اعتقاد وی با وعده الهی اسحاق و اسماعیل پدران دو ملت بزرگ شدند و تاریخ این ملت‌ها تاریخ بشریت را رقم زد.<sup>۲</sup> این مدعای فوستر گرچه به اسلام جایگاهی فرودست و دست دوم می‌دهد، تمدن اسلامی و قدرت دنیوی این تمدن را در حدی که وعده‌ای از جانب خداست، می‌پذیرد. این امری بود که پیش‌تر در انگاره‌های موجود در غرب وجود نداشت. اما با تمام این اوصاف، فوستر مصلح اجتماعی بودن پیامبر اسلام را می‌پذیرد. مارگولیوئث و کوئل ادعا دارند که محمد(ص) در طمع ایجاد حکومتی در جهان با مذهبی مخصوص ملت خویش بوده که دین ابراهیمی و قانون ابراهیمی خوانده می‌شده است.<sup>۳</sup>

#### نتیجه

در این پژوهش ثابت شد که پدیده تبشیر در قرن نوزدهم و ابتدای قرن بیستم، عاملی تأثیرگذار بر انگاره‌های تولیدشده پیرامون پیامبر اسلام بوده است. با مقایسه شغل‌های نویسندگان این دوره مشخص شد که ۴۸٪ از این نویسندگان میسیونر بودند، درحالی‌که شغل بعدی؛ یعنی تدریس ۲۵٪ را به خود اختصاص داده بود. نتیجه بررسی انگاره‌ها و مقایسه کمی آنها در نمودار زیر آمده است:

1. Charles Foster, *Mahometanism Unveiled*, (London: J.Duncan, 1829), p.p. 71-3.

2. *ibid.*, p. 87.

3. D.S Margoliouth, *Mohammad and The Rise of Islam*, (London: G.P.Putnam's Sons, 1905), p. 73.

۳۰۰ / تأثیر تیشیر بر انگاره‌سازی اسلام‌شناسان انگلیسی‌زبان از پیامبر اسلام (ص) / یاسمن یاری و ...

نمودار ۱: فراوانی انگاره‌های ایجادشده از پیامبر اسلام بر اساس اختلاف درجه



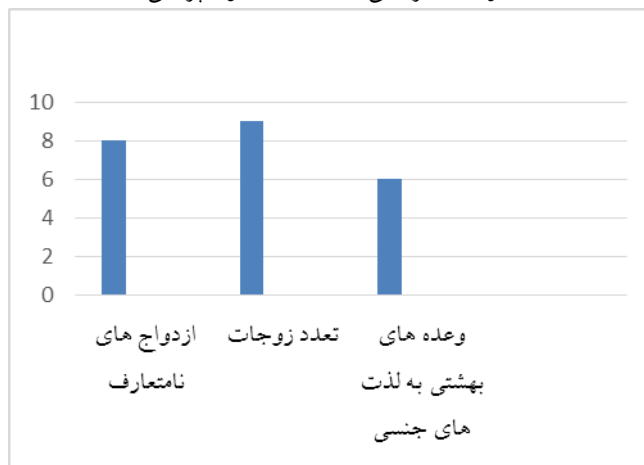
نمودار بالا به وضوح نشان می‌دهد که انگاره‌های جانبدارانه بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند و این موضوع اثباتی بر موضع جانبدارانه نویسندگان است. در این میان، نیمی از نویسندگان در متون خویش درجه بیش از هفت را برای خصومت بازتاب داده‌اند. در نمودار زیر فراوانی هر کدام از صفات به صورت جداگانه نشان داده شده‌اند.

نمودار ۲: فراوانی انگاره‌های خشونت‌طلبی



تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری، سال ۲۹، شماره ۲۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۸ / ۳۰۱

نمودار ۳: فراوانی انگاره‌های شهوت‌پرستی



نمودار ۴: فراوانی انگاره‌های انکارکننده نبوت حضرت رسول



همان‌گونه که در نمودارها مشاهده می‌شود، حتی یک انگاره جانبدارانه وجود ندارد که کمتر از نیمی از نویسندگان آن را تأیید نکرده باشند. بنابراین، به وضوح اثبات می‌شود که چرا انگاره‌های ایجادشده پیرامون پیامبر اسلام در قرن نوزدهم و ابتدای قرن بیستم جانبدارانه است. هم‌چنین با در نظر گرفتن این واقعیت تاریخی که تبشیر در این عصر از ابزارهای قوی استعمار به شمار می‌رود، این امر نشان‌دهنده میزان تأثیر پدیده استعمار بر انگاره‌هایی است که پیرامون پیامبر اسلام تولید شده‌اند.

۳۰۲ / تأثیر تبشیر بر انگاره‌سازی اسلام‌شناسان انگلیسی‌زبان از پیامبر اسلام (ص) / یاسمن یاری و ...

### کتاب‌شناخت

- احمد، ابراهیم خلیل (۱۹۶۴) *المستشرقون و المبشرون فی العالم العربی و الاسلامی*، مکتبه الوعی العربی.
- آسابرگر، آرتور (۱۳۷۳) *روش‌های پژوهش رسانه‌ها*، مترجم: محمد حافظی، تهران: دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها.
- اسفندیار، محمود رضا (۱۳۸۶) «نگاهی به مجادلات قلمی هنری مارتین و عالمان عصر قاجار درباره نبوت خاصه»، *نیمسال‌نامه تخصصی پژوهشنامه ادیان*، سال ۱، شماره ۲
- اسعدی، مرتضی (۱۳۸۱) *مطالعات اسلامی در غرب انگلیسی‌زبان از آغاز تا شورای دوم واتیکان (۱۹۶۵ م)* تهران: انتشارات سمت.
- دانستان، جان لسلی (۱۳۳۱) *آیین پروتستان*، مترجم: عبدالرحیم سلیمانی اردستانی، تهران: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- رانسیمان، استیون (۱۳۷۱) *تاریخ جنگ‌های صلیبی*، مترجم: منوچهر کاشف، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- رسول‌زاده، عباس و جواد باغبانی (۱۳۹۵) *شناخت کلیسای پروتستان*، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، و مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- شاو، استفورد جی (۱۳۷۵) *تاریخ امپراطوری عثمانی و ترکیه جدید*، مترجم: محمود رمضان‌زاده، جلد ۲، مشهد: آستان قدس رضوی.
- صانعی، مرتضی (۱۳۹۲) «تأملی بر رویکرد تبشیر کاتولیکی در جوامع اسلامی» *معرفت ادیان*، دوره ۴، شماره ۲.
- صمیمی، مینو (۱۳۸۲) *محمد (ص) در اروپا (داستان هزارسال افسانه‌سازی و دروغ‌پردازی در غرب)*، مترجم: عباس مهرپور، تهران: انتشارات اطلاعات.
- مینوی، مجتبی (۱۳۴۸) *اسلام از دریچه چشم مسیحیان*. تهران: حسینیه ارشاد نشر فرهنگ اسلامی.
- نعمانی، شبلی و سید سلیمان الندوی (۱۹۱۷) *دایرةالمعارف فی سیرةالنبی*. [بی‌جا]: [بی‌نا]
- Bennett, Clinton. (2009). *Victorian Images of Islam*. Gorgias Press.
- Coarolin, Lewis. (2014). *Establishing India: British Women's Missionary Organisations and Their Outreach to The Women and Girls of India 1820-1870*. The University of Edinburgh.
- Foster, Charles. (1829). *Mahometanism unveiled*. London: J.Duncan.
- Gairdner, W.H.T. (1919) "Mohammad without comouflage: Ecce Homo... Arabicus". *The Moslem World*. vol. ix, no. p.p 25-57.
- Hourani, Albert. (1990). *Islam in European Thought*. Cambridge University.
- Hughes, Thomas Patrick. (1885). *A Dictionary of Islam: Being A Cyclopaedia of The Doctrines, Rites, Ceremonies, and Customs, Together with The Technical and Theological Terms, of The Muhammadan Religion*.
- Jessup, Henry Harris. (1879). *Mohammedan Missionary Problem*. Philadelphia: PRESBYTERIAN BOARD OF PUBLICATION
- \_\_\_\_\_. (1891). *The Greek Church and Protestant Mission*. New York: Orthodox

تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری، سال ۲۹، شماره ۲۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۸ / ۳۰۳

- Eastern Church Building.  
Johnston, Anna. (2003). *Missionary Writing and Empire, 1800-1860*. Cambridge University Press.  
Kenneth, Cragg (1981). " Temple Gairdner s Legacy" *International Bulletin of Missionary research*. October. p.p.164-167. & "w.h.t Gairdner(William Henry Templ,1873-1926)" *School of theology history of missionary*. { 2018/1/15}  
Koelle, S.W. (1888). *Mohammed and Mohammedanism*. London: Waterloo Place.  
Margoliouth, D.S. (1905). *Mohammad and The Rise of Islam*. London: G.P.Putnam's Sons.  
Maurice, John Frederick Denison. (1854). *The Religions of The World and Their Relations to Christianity*. London: Gould Lincoln.  
Muir, William (1878). *Life of Mahomet*. London: Smith, Elder, Co., 15 Waterloo Place.  
oxford dictionary of national biography.smith,Reginald Bosworth.Eric Graham.  
Powell, Avril A. (2010). *Scottish Orientalists and India (The Muir Brothers, Religion,Education and Empire*. Great Britain: Boydell & Brewer.  
Tisdall, W.St. Clair. (1904). *A Manual of The Leading Muhammadan Objections to Christianity*. London: Society for Promoting Christian Knowledge.  
\_\_\_\_\_. (1895). *The Religion of The Crescent*. London: Society for Promoting Christian Knowledge.  
. Zwemer, Samuel. M. (1900). *Arabia: The Cradle of Islam*. London and Edinburgh: Fleming H. Revell Company.  
\_\_\_\_\_. (1907). *Islam: A Challenge to Faith*. New York: Student Volunteer Movement for Foreign Missions.  
\_\_\_\_\_. (1916). *The Disintegration of Islam*. London and Edinburgh: Fleming H. Revell Company.  
\_\_\_\_\_. (1906). *The Mohammedan World To-Day*. London and Edinburgh: Fleming H. Revell Company.  
Yusuf, Mr. T. A (2012). *ISLAMIC STUDIES AND ORIENTALISM*. NATIONAL OPEN UNIVERSITY OF NIGERIA.

**List of sources with English handwriting**

- Aḥmad, Ebrāhīm kalīl (1964), *Al- Mostašreqūn va al-Mobašerūn fi al-‘Ālam al-‘Arabī va al-Eslāmī*, Maktaba al-Va ī al-‘Arabī.
- As‘adī, Mortazā (1381 Š.), *Moṭāle ‘āt-e Eslāmī dar Ġarb-e Engelīsī Zabān az Āgāz tā Šurā-ye Dovvom-e Vātīkān (1965)*, Tehran: Samt. [In Persian]
- Esfandīyār, Maḥmūdrezā (1386 Š.), “Negāhī ba Mojadelāt-e Qalamī-ye Henri Martyn dva ‘Ālemān-e ‘Ašr-e Qājār darbāra-ye Nabovvat-e kāša”, *Pejūhešnāna Adyān*, 1, No. 3. [In Persian]
- No‘mānī, Šebli; al-Nadāvī, Sayyed Solaymān (1917), *Dāerat al-Ma‘āref fi Sīat al-Nabī*.
- Rasūlzāda, ‘Abbas; Bāgbānī, ĵavād (1395 Š.), *Šenākt-e Kelīsā-ye Protestān*, Tehran: Samt, Markaz-e Taḥqīq va Tusa‘e ‘Ulūm-e Ensānī, Moasesa Āmūzešī va Pejūhešī Emām ḵomāīnī. [In Persian]
- Šāne‘ī, Mortazā (1392 Š.), “Ta‘amolī bar Tabšīr-e Kātōlīkī dar ĵavāma’ Eslāmī”, *Ma‘refat-e Adyān*, 4, No. 2. [In Persian]
- Šamīmī, Mīnū (1348 Š.), *Eslām az Darīča Čašm-e Masīhīān*, Tehran: Ḥosseīniya Eršād Našr-e Farhang-e Eslāmī. [In Persian]

**References in English**

- Asa Berger, Arthur (1998), *Media research techniques*, Thousand Oaks: Sage Publications.
- Bennett, Clinton (2009), *Victorian Images of Islam*, Gorgias Press.
- Coaroline, Lewis (2014), *Establishing India: British Women’s Missionary Organisations and Their Outreach to The Women and Girls of India 1820-1870*, The University of Edinburgh.
- Dunstan, John Leslie (1963), *Protestantism*, United Church Press.
- Forster, Charles (1829), *Mahometanism Unveiled: an Inquiry in which that Arch-heresy, its Diffusion and Continuance*, London: J. Duncan.
- Gairdner, W.H.T. (1919) “Mohammad without Camouflage: Ecce Homo Arabicus”, *The Moslem World*, Vol. ix, no. pp. 25-57.
- Graham, Eric (2020), “Smith, Reginald Bosworth”, Revised by M. C. Curthoys, *Oxford dictionary of National Biography*, <https://doi.org/10.1093/ref:odnb/36153>
- Hourani, Albert (1990), *Islam in European Thought*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hughes, Thomas Patrick (1885), *A Dictionary of Islam: Being A Cyclopaedia of The Doctrines, Rites, Ceremonies, and Customs, together with The Technical and Theological Terms, of The Muhammadan Religion*.
- Jessup, Henry Harris (1879), *Mohammedan Missionary Problem*, Philadelphia: Presbyterian Board of Publication.
- Jessup, Henry Harris (1891), *The Greek Church and Protestant Mission*, New York: Orthodox Eastern Church Building.
- Johnston, Anna (2003), *Missionary Writing and Empire, 1800-1860*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kenneth, Cragg (1981), “Temple Gairdner s Legacy”, *International Bulletin of Missionary Research*, October, pp. 164-167.
- Koelle, S. W. (1888), *Mohammed and Mohammedanism*, London: Waterloo Place.
- Margoliouth, D.S. (1905), *Mohammad and The Rise of Islam*, London: G. P. Putnam’s Sons.
- Maurice, John Frederick Denison (1854), *The Religions of The World and Their Relations to Christianity*, London: Gould Lincoln.
- Muir, William (1878), *Life of Mahomet: From Original Sources*, London: Smith, Elder & Co.
- Powell, Avril A. (2010), *Scottish Orientalists and India (The Muir Brothers, Religion, Education and Empire)*, Great Britain: Boydell & Brewer.



**305 / Historical Perspective & Historiography, Vol.29, No.24, 2020**

- Runciman, Steven (1951, 1952, 1954), *A History of the Crusades*, 3 Vol., Cambridge: Cambridge University Press.
- Shaw, Stanford J.; Shaw, Ezel Kural (1976-1977), *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, 2 Vol., Cambridge University Press.
- Tisdall, W. St. Clair. (1904), *A Manual of the Leading Muhammadan Objections to Christianity*, London: *Society for Promoting Christian Knowledge*.
- Tisdall, W. St. Clair. (1895), *The Religion of The Crescent*, London: *Society for Promoting Christian Knowledge*.
- Zwemer, Samuel. M. (1900), *Arabia: The Cradle of Islam*, London and Edinburgh: *Fleming H. Revell Company*.
- Zwemer, Samuel. M. (1907), *Islam: A Challenge to Faith*. New York: *Student Volunteer Movement for Foreign Missions*.
- Zwemer, Samuel. M. (1916), *The Disintegration of Islam*. London and Edinburgh: *Fleming H. Revell Company*.
- Zwemer, Samuel. M. (1906), *The Mohammedan World To-Day*. London and Edinburgh: *Fleming H. Revell Company*.
- Yusuf, T. A.; Ahmed, A. F.; Mustapha, A. R.; Sarumi, K. W. (2012), *Islamic Studies and Orientalism*, National Open University of Nigeria.

**The Effect of Evangelism on the Imagination of English-Speaking Islamic Scholars of the Prophet of Islam<sup>1</sup>**

Yasaman Yari<sup>2</sup>  
Ali Mohammad Valavi<sup>3</sup>

Received:2020/02/12  
Accepted:2020/04/28

**Abstract**

This study seeks to investigate the effect of evangelism on the imagination of English-speaking Islamic scholars of the Prophet of Islam in the nineteenth and early twentieth centuries. This research tries to answer the question what was the effect of evangelism on the imagination of the Prophet of Islam in the nineteenth and early twentieth centuries? The fact is that there is a close relationship between the hegemony of colonialism and evangelism in the nineteenth and early twentieth centuries, as evangelism aims to create a suitable thinking space to accept colonialism. At the same time, Islamic countries were a target for colonialism. As a result, evangelism alongside colonialism challenged manifestations of Islam's civilization, and he kept them out of attachment to his civilization and prepared them for Western domination. So this hypothesis is relevant that missionary writers with hostile views tried to portray the Prophet of Islam as a liar and therefore to weaken the foundations of Islamic civilization and to welcome Muslims to Western civilization with its manifestations.

**Keywords:** Evangelism, Prophet of Islam, English-Speaking Islamic Scholars, Imagination, Colonialism, Missionary.

---

1. DOI: 10.22051/HPH.2020.31207.1433

2. Postdoctoral Researcher from Al-Zahra University and Iran national sciences foundation (Responsible author) [y.yari@alzahra.ac.ir](mailto:y.yari@alzahra.ac.ir)

3. Professor, Department of History, Al-Zahra University: [a.valavi@alzahra.ac.ir](mailto:a.valavi@alzahra.ac.ir)

Print ISSN: 2008-8841/ Online ISSN: 2538-3507